

2199-353X

CAPPADOCIA JOURNAL OF HISTORY AND SOCIAL SCIENCES

*CAPPADOCIA JOURNAL OF HISTORY AND
SOCIAL SCIENCES is an online international
refereed that is published semiannually.*

Volume 6

2016

KUTLU HOCA ZAVİYESİ ve YERİNİN TESPİTİ ÜZERİNE

Nevzat TOPAL*

Özet

Bu makalede Osmanlı devletinin Niğde çevresine hâkimiyetini takiben düzenlenen ilk vakıf tahrir defterleri esas alınarak ismi tespit edilen Kutlu Hoca zaviyesinin bugünkü yerini tespit etmeye çalışılmıştır. Kutlu Hoca Zaviyesi kaynaklarda Niğde sancağı Melendiz Nahiyesi Çengere karyesinde bulunduğu belirtilmektedir. Günümüzde Niğde çevresinde Çengere ismi ile bir yerleşim yeri bulunmamaktadır. Zaviyenin bulunduğu yerleşim yerinin isminin daha sonra Lemye adı ile anıldığı günümüzde ise Kitreli adını aldığı görülmektedir.

Kitreli Köyü'nde yapılan yüzey araştırmasında Kutlu Hoca Zaviyesi ve kimliği hakkında köy ahalisinin bilgi sahibi olmadığı tespit edilmiştir. Ancak ahali köyün 4 km güney batısında Çengere/Çingiri adını verdikleri mevkide Çingili Dede isimli bir mezardan ve Çingili Dede hakkında anlatılan hikâyelerden bahsetmişlerdir. Çingili Dede adı verilen mezarın Kutlu Hoca zaviyesinin bulunduğu yapı olduğu ve Çingili dede hakkında söylenen menkıbelerinde Kutlu Hoca ile birleştirilmesinin uygun olacağı üzerinde durulmuştur.

Anahtar kelimeler: Niğde, Kutlu Hoca, Zaviyeler, Çengere, Çingiri, Çingilli, Lemye, Kitreli, Çingili Dede, Melendiz, Çiftlik.

KUTLU HOCA'S CORNER AND DETERMINATION OF ITS PLACE

Abstract

What is attempted to find out in this article is to find out the location of Kutlu Hoca's Corner which's title was determined based on the endowments' records which were issued just following the Ottoman Rule in Niğde Province. In the sources the hermitage is mentioned to be located in the Çengere Village of the Melendiz County of Niğde Province. However, there cannot be found a location in the name Çengere around the province today. Throughout the research it is found out that the village was later mentioned as Lemye and currently known as Kitreli Village.

During the grassroots research in Kitreli village it was determined that current day villagers are neither aware of the hermitage, nor its location. However villagers converse about a tomb called Çingili Grandfather which is located four km southwards the village and some narratives about Çingili Grandfather. Therefore this study calls attention to the fact that the place called Çingili Dede Tomb is the same place as Kutlu Hoca's Corner and it will be useful for academic research to join the narratives told about Çingili Dede together with the narratives about Kutlu Hoca.

Key Words: Niğde, Kutlu Hoca, Dervish Lodges, Çengere, Çingiri, Çingilli, Lemye, Kitreli, Çingili Dede, Melendiz, Çiftlik.

* Doç. Dr., Niğde Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

Giriş

Aynı tarikata bağlı kişilerin bir araya geldikleri, mürşitleriyle beraber barındıkları mimari kuruluşlara Osmanlı Devletinde yaygın olarak tekke denilmektedir. Zaviye ise bir şeyh ile dervişlerinin yaşadığı küçük kapsamlı tekkeler için kullanılmaktadır¹.

Zaviye başka bir ifade ile herhangi bir tarikata mensup dervişlerin, bir şeyhin idaresinde topluca yaşadıkları ve gelip geçen yolculara bedava yiyecek, içecek ve yatacak yer sağladıkları, yerleşme merkezlerinde veya yol üzerindeki binalar olup, zamanla hânkâh, savma, ribat, astane, tekve ve dergâh gibi isimler almıştır².

Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşmasında zaviyelerin çok büyük rolü vardır³. XIII. yüzyıl başlarından itibaren Maveraünnehir, Harezm, Horasan, Azerbaycan ve Suriye'den Anadolu'ya gelen dervişler şehirlerde zaviyeler açarak İslâmın yayılmasında önemli rol oynamışlardır⁴. Tekke ve zaviye şeyhleri Anadolu'da psikolojik bir güç sağlayarak kısa sürede Anadolu'da siyasi birliğin kurulmasına yardımcı oldular. Anadolu'nun özellikle kırsal kesimlerinin Türk kalmasını sağlayarak büyük bir hizmet yaptılar⁵.

Niğde ve çevresinde de Türk hâkimiyetinin başlamasına paralel olarak çok sayıda zaviye tesis edildiği görülmektedir. Zaviyelerin büyük bir bölümünün Karamanoğulları zamanında tesis edilmiştir⁶. Ancak Karamanoğulları hâkimiyeti öncesi tespit dilen zaviyelerde bulunmaktadır. Bu zaviyelere örnek olarak İbn Batûta'nın 1333 tarihinde Niğde ziyaretinde misafir edildiği Ahi Çaruk Zaviyesi⁷ ile Niğdeli kadı Ahmed 1333'de eserinin tamamladığı yer olarak belirttiği Nizâmüddin Ahmed b. Ali Zaviyesi⁸ gösterilebilir.

1. Kutlu Hoca Zaviyesi'nin Yeri

Zaviye ve yeri hakkında ulaşabildiğimiz en eski kayıt Fatih Sultan Mehmed'in emri ile 881/1476 tarihinde Karaman Eyaleti'nin düzenlenen ilk vakıf tahrir defteridir. Bu defterde “*Vakf-ı Zâviye-i Kutlu Hoca der-karye-i Çengere*”⁹ ifadesi yer almaktadır. Çengere karyesi ise Melendus'a (Melenduz/Melendiz)¹⁰ tabi bir yerleşim birimi olarak gösterilmektedir.

İlk kayıttan 7 sene sonra 888/1483 tarihli Karaman Eyaletine ait ikinci vakıf defterinde de benzer bilgiler yer almaktadır. Bu defterde de “*Vakf-ı Zâviye-i Kutlu Hoca der-karye-i Çengere*” şeklinde kaydedilmiştir. Ayrıca Zaviye'nin vakıf geliri verilirken “*Karye-i Çengere ma'a mezra'a-i Göle tâbi Melenduz* hâsıl an oşr-i galle ve resmi kovan ve aġnâm ve gayrihâ 500” şeklinde ifade edilmektedir. Bu kayıttan da Çengere karyesinin Göle Mezrası ile birlikte Melenduz'a tabi olduğu belirtilmektedir¹¹.

¹ M. Baha Tanman-Sevgi Parlak, “Tekke”, *DİA*, Cilt 40, s. 370-371.

² Ahmet Yaşar Ocak-S. Faruki, “Zâviye”, *İA*, XIII (1997), s. 468-476; Ahmet Yaşar Ocak, “Zaviyeler”, *VD*, XII (1978), s. 247-279.

³ Ömer Lütfi Barkan, “Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I-İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler”, *VD*, II (1942), s. 279-362.

⁴ A. Yaşar Ocak-S. Faruki, “Zaviye”, s. 468-476.

⁵ M. Akif Erdoğan, “Karaman Vilayeti Zaviyeleri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, IX (1994), s. 89-158.

⁶ Bu husus ile ilgili olarak bkz. (Erdoğan, “Karaman Vilayeti Zaviyeleri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, s. 89-158).

⁷ Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tanci, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, (çev. A. Sait Aykut), I, İstanbul 2000, s. 415.

⁸ Ali Ertuğrul, *Niğdeli Kadı Ahmed'in El-Veledü's-Şefik Ve'l-Hâfidü'l-Halik'ı (Anadolu Selçuklularına Dair Bir Kaynak) Cilt I (İnceleme-Tercüme)*, Türk Tarih Kurumu Ankara 2015, s. 465.

⁹ Ankara Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, Kuyûd-ı Kadîme Arşivi Kubbe Altında Müdevver, Atik Konya Vakfı, No: 564, 65.a (Bundan sonraki dipnotlarda *TK 564* olarak kısaltılacaktır); Feridun Nâfiz Uzlu, *Fatih Devrinde Karaman Eyaleti Vakıfları Fihristi*, Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı, Ankara 1958, s. 51.

¹⁰ Melendus/Melenduz Karamanoğulları ve Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde Niğde Sancağı'na bağlı bir nahiye merkezidir. Bu husus 1530 senesi kayıtlarından da açık şekilde anlaşılmaktadır. (1530, s. 167)

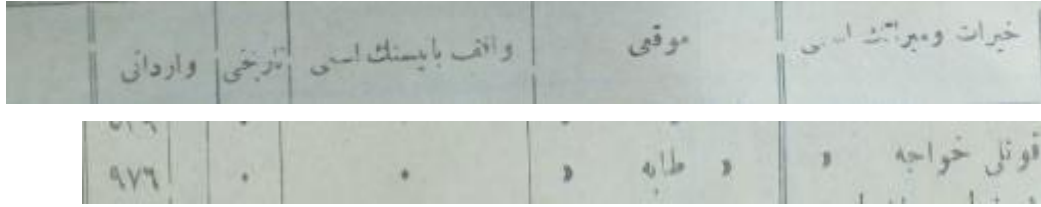
¹¹ İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet Yazmaları, Nr. 0-116/1, s. 98a; (bundan sonraki dipnotlarda *MC 0-116/1* olarak kısaltılacaktır); Fahri Coşkun, *888/1483 Tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri (Tanut, Tahlil ve Metin)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1996, s. 150-151. Fahri Coşkun, “888/1483 Tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Defteri”, *Vakıflar Dergisi*, 33 (Haziran 2010), s. 46; M. Akif Erdoğan, “Murad Çelebi Defteri: 1483 Yılında Karaman Vilâyetinde Vakıflar-I”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XVIII/1 (Temmuz 2003), s. 150-151

Zaviye hakkında müracaat ettiğimiz bir diğer kaynak ise 1530 tarihine aittir. Bu defterde de Kutlu Hoca Zaviyesini Çengere karyesinde olduğu, Vakıf gelirleri arasında Çengere karyesi ile birlikte göle mezrasının da yer aldığı ve Melenduz'a tabi oldukları kaydı yer almaktadır¹². Ancak günümüzde Niğde çevresinde Çengere (Çingiri) ismi ile bir yerleşim birimi bulunmamaktadır. Bu üç kayıta yer alan bilgilerden Çengere karyesinin bugünkü yerini tespit etmemiz mümkün değildir. Konya Vilayet salnamelerinde ve 1928 tarihli Köylerimiz¹³ isimli çalışmada bu isimde bir yerleşim birimine tesadüf edilmemiştir. Bu durum yerleşim biriminin isminin değişmiş olabileceği veya günümüze ulaşmadan harap olarak yok olmuş olabileceğini düşündürmektedir.

Ancak H. 1312/M. 1894 tarihli 8 Numaralı Niğde Şer'iyye Sicil defterinde Kutlu Hoca zaviyesine yapılan vekil tayini ile ilgili bir hükümde “*Medine-i Niğde kurâlarından Lemye nâm diğer Çengere Karyesinde vâki 'Kutlu Hoca Zaviyesi Vakfı'*” ifadesi kullanılmaktadır¹⁴. Bu kayıttan Çengere karyesinin isminin Lemye olarak değiştiği görülmektedir.

Yukarıdaki bilgiyi destekler başka bir kayıt ise 1908 tarihlidir. Niğde Sancağı Evkaf Müdürlüğüne gönderilen 17 Temmuz 1324 (30 Temmuz 1908) tarihli bir belgede Kutlu Hoca Zaviyesinin Niğde Sancağı dâhilinde Melenduz nahiyesinde Lemye nam-ı diğer Çengeri karyesinde olduğu kaydı yer almaktadır¹⁵. Lemye karyesi ise bugün Niğde ili Çiftlik İlçesi'ne bağlı Kitreli Köyü'dür.

1914 tarihli Konya Vilayet salnamesinde ise zaviye yeri hakkında verilen bilgi yukarıdaki kayıtlardan farklıdır.

Adı geçen salnamede Kutlu Hoca zaviyesinin bulunduğu mevki Tabe karyesi olarak okunabilmektedir¹⁶. Ancak ifade edilen tarihte Niğde'ye bağlı yerleşim birimlerinin isimleri incelendiğinde bu isimle bir köy adına rastlanılmamaktadır. Yukarıdaki kayıttan 14 yıl sonra 1928'de hazırlanan köylerimiz adlı çalışmada da bu isimle bir yerleşim yeri yoktur¹⁷. Ayrıca Kitreli köyü sakinleri ile yaptığımız görüşmelerde köylerinin adının Tabe olarak kullanıldığına dair de bir bilgileri yoktur. 1933 senesinde hazırlanan *Köylerimiz* isimli çalışmada ise köyün adı *Kitreli (Lemye)* olarak değişmiştir. Köyün adının sonraki kayıtlarda adı Kitreli olarak kullanılmaktadır¹⁸.

Bu durumda 1914 yılı salnamesinde yazılan köyün ismi ile ilgili olarak yazılan ifade matbu hata yanlışlığı olmalıdır.

Ayrıca “Aşar Vergisi'nin Son Yıllarında Niğde ve Civarındaki Suistimaller Üzerine Bazı Gözlemler” isimli makalede tabe karyesi şeklinde bir kayıt yer almaktadır. Bu makalede Niğde sancağının Tabe karyesinde kendisine H. 1298 ve 1299 (M. 1880-1881) seneleri aşar bedelini toplama yetkisi verilen karye muhtarı Köşkeroğlu Ali Efendi'nin toplanan bedel üzerinden zimmetine bir hayli para geçirdiği; köy halkından Çavuşoğlu Hüseyin yolsuzluğu bildiren yeni bir arzuhali Konya vilayetine göndererek bu usulsüzlüğün önlenmesini istediği belirtilmektedir¹⁹.

¹² Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, *387 Numaralı Muhâsebe-i Vilayet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530)*, Ankara 1996, s. 174 (Bundan sonraki dipnotlarda TT 387 olarak kısaltılmıştır).

¹³ Halil Edhem, *Köylerimiz*, Hilal Matbaası, İstanbul 1928, s. 1014-1022

¹⁴ Milli Kütüphane, *8 Numaralı Niğde Şer'iyye Sicili (H.1312/M.1894)*, s. 84-85.

¹⁵ BOA, EV. MKT-03225.00035.

¹⁶ *Konya Vilayet Salnamesi*, H.1332, Cihan Matbaası, İstanbul 1332, s. 568.

¹⁷ Edhem, *Köylerimiz*, s. 1014-1022. Niğde merkez nahiyesine bağlı köylerden ismi Lemye olarak kaydedilmiştir. Edhem, *age*, s. 1018.

¹⁸ Dahiliye Vekaleti Mahalli İdareler Umum Müdürlüğü, *Köylerimiz*, İstanbul 1933, s. 548.

¹⁹ Ahmet Asker-Emrah Yıldız, “Aşar Vergisi'nin Son Yıllarında Niğde ve Civarındaki Suistimaller Üzerine Bazı Gözlemler”, *Turkish Studies*, 9/7 Spring 2014, s. 185.

Makaleye konu olan belge yeniden incelendiğinde Tabe karyesi şeklinde okunabilen yerleşim biriminin Lemye olarak okunabileceği görülmektedir²⁰.

Belgeler üzerinde yapılacak değerlendirmede Kutlu Hoca Zaviyesinin bulunduğu yerleşim biriminin tespit edilen ilk adı Çengere (Çingiri) olup bu ismin Lemye olarak değiştiği görülmektedir. 1928-1933 yılları arasında ise Lemye adı da Kitreli olarak değişmiştir.

Bugün Kitreli Niğde ili Çiftlik ilçesine bağlı bir köy statüsündedir. Kitreli Niğde Merkez Gölçük yolu üzerinde 82 km'dir. Çiftlik ilçe merkezine ise 15 km mesafededir. Kitreli köyünün 4 km güneybatı yönünde köylüleri Çingilli veya Çingiri dedikleri mevkide bulunan üstü açık ve etrafı çevrili olan mezara Çingilli (Çingiri) Dede dedikleri görülmektedir. Çalışma konumuzu oluşturan zaviyenin yeri kuvvetle muhtemel bu mezarın bulunduğu mevkidir.

2. Kutlu Hoca

Zaviyeye adını veren Kutlu Hoca'nın kimliğini eldeki kayıtlarla kesin olarak tespit etmek mümkün değildir. Ancak elimizdeki vakıf kayıtlarından, Kadı Sicil Defteri ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde bulunan kayıtlardan bir takım görüşler ileri sürmek mümkündür.

Kutlu Hoca Zaviyesinin ilk vakfiyesine ulaşamamıştır. Bu sebepten Kutlu Hoca hakkında ulaştığımız ilk kayıt 1476 senesinde düzenlenen vakıf defterinde bulunmaktadır. II. Mehmed (1451-1481) döneminde düzenlenen karaman eyaleti Vakıf defterinde "*Vakf-ı Zâviye-i Kutlu Hoca der-karye-i Çengere*" ifadesi yer almaktadır. Ayrıca aynı defterde zaviye vakfi hakkında İbrahim Bey ve Bayezid Han'ın hükmü olduğu belirtilmektedir²¹. Bu bilgilerden Zaviye'nin Yıldırım Bayezid devrinde (1389-1402) mevcut olduğunu göstermektedir. Defterde geçen İbrahim Bey'in ise Karamanoğlu II. İbrahim Bey²² (1423-1464) olması ihtimali oldukça kuvvetlidir. Kutlu Hoca'nın Yıldırım Bayezid ve Karamanoğlu II. İbrahim Bey devrinde yaşamış olması ihtimali ileri sürülebilir. Karamanoğlu I. İbrahim 1315-1333 tarihleri arasında hüküm sürmüştür²³. Bu tarihler arasında Niğde ve çevresi İlhanlı hâkimiyetindedir. 1333 senesinde Niğde'yi ziyaret eden İbn Bâtuta şehrin hâkiminin Ahi Çaruk olduğunu ve İlhanlılar adına şehri yönettiğini belirtmektedir²⁴. Ayrıca Niğde'de 1335 tarihinde inşa edilen Sungur Ağa Camii ise İlhanlı valisi Seyfeddin Sungur tarafından bina edilmiştir²⁵. Bu sebepten vakıf defterinde geçen İbrahim Bey Karamanoğlu I. İbrahim Bey değildir. Bu bilgiler bize zaviyenin Yıldırım Bayezid devrinden itibaren mevcut olduğunun Kutlu Hoca'nın da Yıldırım Bayezid ve II. İbrahim Bey devirlerinde yaşamış olması ihtimalini güçlendirmektedir.

1483 yılında düzenlenen vakıf defterinde ise 1476 senesi kayıtlarında biraz daha geniş malumat yer almaktadır. Bu defterde "*Vakf-ı Zâviye-i Kutlu Hoca der-karye-i Çengere mukarrer be-hükm-i Yıldırım Hân ve mukarrernâme-i İbrahim Bey ve be-hükm-i Sultân Mehmed tâbe serâhu der-tasarruf-ı Nûreddin Sofu an-evlâd-ı Kutlu Hoca be-hükm-i pâdişah-ı âlem penâh hullide mülkühü*" ifadesi yer almaktadır. Bu bilgilerden Zaviyenin 1483 senesinde Kutlu Hoca evladından Nûreddin Sofu tasarrufunda olduğu anlaşılmaktadır. Kutlu Hoca'nın Karamanoğlu II. İbrahim Bey devrinde yaşadığı düşünülürse 1483 senesinde çocuklarından biri olan Nûreddin Sofu'nun yaşıyor olması gaye tabidir. Zaviyenin hizmetkârlarının isimleri arasında Kutlu Hoca'nın diğer bir oğlu Derviş Habib'in ismi geçmektedir. 1483 yılında düzenlenen bu defterden Kutlu Hoca'nın Nûreddin Sofu ve Derviş Habib isimli iki oğluna ait bilgiye ulaşabilmekteyiz. Ancak bu bilgiler bize Kutlu

²⁰ BOA DH.MKT. 1936/104, 25/Ş/1309.

²¹ TK 564, s. 65.a; Uzluk, *age*, s. 51.

²² II. İbrahim Bey ile ilgili geniş bilgi için bz. (Tahsin Ünal, *Karamanoğulları Tarihi*, Arı Basımevi, Konya 1986, s. 207-225)

²³ I. İbrahim Bey dönemi için bkz. (M. C. Şehabeddin Tekindağ, *Karaman Beyliği 13-15 inci Asırda Cenubi Anadolu Tarihine Aid Tetkik*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1947, s. 132; Ünal, *age*, s. 115).

²⁴ İbn Battûta, s. 415.

²⁵ Sungur Bey İlhanlı hükümdarı Ebu Said Bahadır Han (1316-1335) zamanında Niğde valisidir. Sungur Bey hakkında bkz. (M. Zeki Oral, "Niğde Tarihi: Niğde'nin İlhanilere Geçmesi", *Akpınar*, 1/5 (1934), s. 14-15; Mustafa Oflaz, "Niğde", *DİA*, XXXIII (2007), s. 93; Mehmet Özkarcı, *Niğde'de Türk Mimarisi*, TTK, Ankara 2001, s. 51; Halil Edhem, *Niğde Kılavuzu*, İstanbul 1936, s. 13-17.

Hoca'nın hangi yıllar arasında yaşadığı ve kaç çocuğu olduğunu tam olarak ortaya koymaktan uzaktır.

Kutlu Hoca Zaviyesi vakfı hakkında önemli bir kayıt H. 1312/M. 1894 tarihli 8 Numaralı Niğde Şerhiye Sicil defterinde yer almaktadır. Bu defterde Kutlu Hoca zaviyesine yapılacak olan vekil tayini ile ilgili hükümde II. İbrahim Bey devrinde düzenlenmiş bir vakfiyeye atıf yapılmaktadır. Bu kayıta; "...ibrâz ve irâe olan sekizyüz otuzbir senesi şehir-i Zilhicce-i şerif evâhiri tarihiyle bir kât'a vakfiye-i ma'mûlbihâ..." denilmektedir²⁶. Bu vakfiyenin H. 831 senesi Zilhicce ayının sonlarında (Ekim 1428) düzenlendiği görülmektedir. Bu durumda Kutlu Hoca'nın 1428'de hayatta olduğunu görülmektedir.

Kutlu Hocanın elimizdeki sınırlı kayıtlardan 14. yüzyılın sonları ve 15. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olduğunu tespit edilmektedir. Oğullarından birisinin adının Nûreddin Sofu olması Kutlu Hoca'nın Karamanoğullarının atası olan Nûre Sofu'ya yakın alaka duyduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca Karamanoğullarının atası ile Kutlu Hoca'nın aynı tarikata mensup olabileceklerini kanaatini kuvvetlendirmektedir.

3. Kutlu Hoca Zaviyesi, Vakfı ve Tespit edilebilen ilk görevliler

Kutlu Hoca Zaviyesinin ilk vakfına ulaşılamamıştır. Vakıflar genel Müdürlüğü Arşivinde yapılan çalışmada Zaviyenin muhasebe kayıtları dışında fazla bir bilgi yer almamaktadır. Zaviye hakkında 1476 ve 1483 yılında düzenlenen vakıf defterlerinde önemli bilgiler yer almaktadır. Fatih Devrinde düzenlenen 1476 tarihli vakıf defterinde; "*Vakf-ı Zâviye-i Kutlu Hoca der-karye-i Çengere be-hükmi Bâyezid Han ve İbrahim Bey Mükerrer An-Karye-i Çengere tâbi-i Melendus Hasıl-ı öşr 500*"²⁷ şeklinde bilgi yer almaktadır. Zaviye vakfına Melendus (Melendiz) nahiyesine bağlı Çengere karyesinin öşr geliri olan 500 akçenin bağlandığı görülmektedir. Bu hususta Karamanoğlu İbrahim Bey ile Yıldırım Bayezid Han'ın hükmü olduğu belirtilmektedir.

Zaviye hakkında II. Bâyezid devrinde 1483 senesinde düzenlenen vakıf defterinde; "*Vakf-ı Zâviye-i Kutlu Hoca der-karye-i Çengere mukarrer be-hükmi Yıldırım Hân ve mukarrernâme-i İbrahim Bey ve be-hükmi Sultân Mehmed tâbe serâhu der-tasarruf-ı Nûreddin Sofu an-evlâd-ı Kutlu Hoca be-hükmi pâdişah-ı âlem penâh hullide mülkühü Karye-i Çengere ma'a mezra'a-i Göle tâbi Melendus hasıl an öşr-i galle ve resmi kovan ve ağnam ve gayrihâ 500*"²⁸ şeklinde bilgi yer almaktadır. Zaviye vakıf gelirine 1476 defterinde farklı olarak Göle mezrası ile birlikte Çengere Karyesindeki öşr-i galle, resmi kovan ve ağnam gelirlerinden hasıl 500 akçe gelir olarak gösterilmektedir. Ayrıca vakfın Kutlu Hoca oğullarından Nûreddin Sofu tasarrufunda olduğu kaydedilmektedir.

1483 defterinde 1476 tarihli defterden farklı olarak zaviye dervişleri ve hizmetkârları hakkında bilgiler yer almaktadır.

Dervişan-ı zâviye-i mezbure an-ebnâ ve hizmetkârân

Derviş Habib an-Evlâd-ı Kutlu Hoca

Derviş Habib an evlâd-ı Abdül'l-Hacı

Derviş Mehmed veled-i Saru

Derviş Mermed veled-i Turmuş/Durmuş

Hüseyin veled-i Yusuf

Ali Veled-i Mûsa

²⁶ Milli Kütüphane, 8 Numaralı Niğde Şerhiye Sicili, s. 86.1; Selim Kızgın, 8. Numaralı Niğde Şerhiye Sicil Defteri H. 1312/M. 1894, Yüzüncüyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Van 2008, s. 140,142.

²⁷ TK 564, s. 65.a; Uzluk, age, s. 51.

²⁸ MC 0-116/1 s. 98a; Coşkun, agt, s. 150-151. Coşkun, agm, s. 46; Erdoğan, "Murad Çelebi Defteri: 1483 Yılında Karaman Vilâyetinde Vakıflar-I", s. 150-151

İbrâhim veled-i Kaftal
Tanrıvermiş veled-i Turan
Mustafa veled-i Ali
Mustafa veled-i Emir
Hasan veled-i Kasım
Mustafa biraderi O

Mezkurlar bir öşr vereler ve avarız-ı divanîden muaf ve müsellemler olalar deyü İbrahim mektubu var²⁹

1530 senesinde ise zaviye vakıf gelirinin arttığı görülmektedir. Bu defterde Çengere karyesi ile birlikte Göle mezrası vakıf geliri olarak gösterilmekte ve yıllık geliri 1180 akçe olarak belirtilmektedir³⁰.

H. 1312/M. 1894 tarihli 8 Numaralı Niğde Şerhiye Sicil defterinde Kutlu Hoca zaviyesinin H. 831 senesi Zilhicce ayının sonlarında (Ekim 1428) düzenlendiği belirtilen vakfına ait çok önemli bir kayıt yer almaktadır³¹. Bu kayıta; "...zâviyedarlık cihetlerinin ahfâda tevcîhî nizâm iktizâsından olduğu gibi mûmâileyh yedinde olub ibrâz ve irâe olan sekizyüz otuzbir senesi şehri Zilhicce-i şerîf evâhiri tarihiyle bir kıta vakfiye-i ma'mûlbihâ mantûkunca vakf-ı mezkûr neslen ba'de neslin ve batnen ba'de batnın evlâd-ı evlâd-ı evlâd-ı mezkûre meşrût olmak üzere tasarruf oluna..." denilmektedir.

Vakıflar genel müdürlüğü arşivinde yapılan incelemede Zaviyenin 1324 (1908) senesine ait muhasebe kayıtlarına ait bilgiler bulunmaktadır³². Zaviyenin ismine H. 1332 (1914) tarihli KVS'inde de tesadüf edilmekte olup mevcut olduğu görülmektedir³³.

4. Kutlu Hoca (Çingili Dede) Hakkında Menkıbeler

Bugün Kitreli Köyü'nün 4 km. güneybatıda yer alan Kutlu Hoca zaviyesinin bulunduğu yerde üstü açık ve etrafı duvarla çevrili olan bir mezara köylüler Çingili (Çingiri) Dede adını vermektedirler. Hatta zaviyenin bulunduğu alana Çingili, Çingilli ve Çingiri adının verildiğini ileri sürmektedirler³⁴. Bu isim Kitreli Köyü'nün kaynaklarda ilk geçen isminden başka bir şey değildir. Zaviyenin bulunduğu yerleşim biriminin ismi kaynaklarda Çengere şeklinde okunabilmektedir. Bugün köylülerin Çingili (Çingilli/Çingiri) Dede şeklinde telaffuz ettikleri mezar kuvvetle muhtemel Kutlu Hoca Zaviyesidir.

Kitreli ahalisi tarafından Çingili Dede'nin menkıbevi şahsiyetini ait bir takım hikâyeler anlatılmaktadır. Bu anlatılan hikâyeler Akif Dünder tarafından yapılan çalışma ile paralellik göstermektedir. Kutlu Hoca'nın (Çingili Dede) menkıbevi şahsiyeti ile ilgili olarak anlatılan hikâyelerden birisi Sultan IV. Murat ile alakalıdır. Bu rivayet şu şekildedir.

"IV. Murat Bağdat seferine giderken askerlerinin ve hayvanlarının yiyecekleri azalmış olduğundan Kitreli kasabasının güneybatısındaki yamaçlarda ordugâh kurar ve Çingili Dede'ye misafir olurlar. Çingili dede, onların hayvanları için bir torbaya bir ölçek arpa, bir ölçek de saman koyar, askerler içinde bir kap yemek verir. Askerler Çingili Dede'nin verdiği yiyeceklere bakıp gülerler ve içlerinden 'Bunlar kime yeter ki' derler. Askerlerin götürdüğü bir kap yemek bütün orduya yeter ve artar ve bir parça arpa ve saman ile de bütün hayvanlar doyar. Bunu gören askerler Çingili Dede'nin erişmiş veli bir insan olduğu kanaatine varırlar. Çingili dede IV. Murat'a bir mektup verir ve bu mektubu Bağdat'a ulaştığında açmasını söyler. IV. Murat,

²⁹ MC 0-116/1, s. 98a; Coşkun, *agt.*, s. 150-151. Coşkun, *agm.*, s. 46; Erdoğan, "Murad Çelebi Defteri: 1483 Yılında Karaman Vilâyetinde Vakıflar-I", s. 150-151

³⁰ TT 387, s. 174.

³¹ Şerhiye Sicil Defteri, s. 84-85.

³² VGM. Defter-03214.00155.

³³ Konya Vilâyet Salnamesi, H.1332, s. 568.

³⁴ Arif Seyrek, Emekli, 1955 Kitreli Doğumlu.

Bağdat'a ulaştığında yorgunluktan geceyi orada geçirip ertesi gün harekete geçmeyi planlarken Çingili Dede'nin verdiği mektup hatırına gelir ve mektubu açtığında 'akşamın işini yarına bırakma' ifadesinin yazılı olduğunu görür bunun üzerine ordusuna dönerek hücum emrini verir. O gece Bağdat fetholunur. Genç Osman Bağdat'ın kapısını açar”³⁵.

Başka bir rivayet ise Çingili Dede'nin kızına ait olup şu şekildedir.

“Çingili Dede'nin kızı takva ve keramet sahibi bir kişi olmasına rağmen bu özelliğini hiç kimse bilmezmiş. Bir gün babasına 'şuradaki kavakların namaz kıldığını ve secdeye kapandığını gördüm' demiş. Fakat babası bu hadiseyi inandırıcı bulmaz ve kızının anlattıklarına pek önem vermez. Kız babasına aynı olayı ikinci kez anlattığında babası böyle bir şeyin mümkün olmadığını söyler. Bunun üzerine kavak ağaçlarının ikinci bir secde edişinde Çingili Dede'nin kızı kavakların birinin en uç noktasına bir yazma bağlar. Bunu gören Çingili Dede kızının keramet sahibi birisi olduğunu anlar. Ancak kızının kerameti zahir olunca kız vefat eder ve kızının mezarı ziyaretgâh haline gelir. Mezarı, Çingili Dede'nin mezarının hemen üst kısmında bulunmaktadır. Mezarı günümüzde sütü olmayan veya az olan kadınlar tarafından ziyaret edilmekte ve burada üç ihlas bir Fatıha okunarak mezarında toprak alınıp suyla karıştırıldıktan sonra içilmektedir”³⁶.

Başka bir hikâyede ise; “köy halkından bir şahıs, Çingili Dede'nin mezarının yakınında bulunan ceviz ağacından bir dal kesmiş aynı gece Çingili Dede bu kişiyi korkutmuş ve rahat bırakmamış. Bu kişi de ertesi gün kestiği dalı geri götürmüş. Çingili Dede'nin mezarının günümüzde de çeşitli dilekler ve yağmur duası için ziyaret edildiği ifade edilmektedir”³⁷.

Sonuç

Şeyh ve dervişlerinin yaşadığı küçük kapsamlı tekkelere genellikle zaviye denilmektedir. Anadolu'da meskûn yerleşim birimlerinde çok sayıda ufak zaviyeler tesis edildiği bilinmektedir. Çalışma konumuz olan Kutlu Hoca zaviyesi yukarıdaki izaha örnek gösterilebilir.

Kutlu Hoca Zaviyesi hakkında ilk kayıt 1476 tarihinde düzenlenen vakıf defteri olup; bu defterde zaviyenin Niğde sancağı Melendiz nahiyesine bağlı Çengere karyesinde bulunduğu belirtilmektedir. 1483 ve 1530 senesinin kayıtlarında da Zaviyenin bulunduğu yerleşim biriminin Çengere olduğu görülmektedir.

Bugün Niğde ili sınırları içerisinde bu isimle bir yerleşim birimi bulunmamaktadır. Osmanlı Arşivi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi ve Niğde Şeriyye Sicil kayıtları üzerinde yapılan incelemede Çengere adının Lemye olarak değiştirildiği görülmektedir. 1928-1933 yılları arasında ise Lemye adının Kitreli olarak değiştiği görülmektedir. Yapılan çalışmada yerleşim biriminin adının önce Çengere, daha sonra Lemye ve son olarak Kitreli olarak değiştiği görülmektedir. Kitreli köyünde yaptığımız yüzey araştırmasında Kutlu Hoca ve Zaviyesi hakkında ahalinin bir bilgisinin bulunmadığı tespit edilmiştir.

Köylüler ile yaptığımız görüşmelerde köylüler, yağmur duasına çıktıkları ve Çingili Dede dedikleri bir mezardan bahsetmişlerdir. Köylülerin bugün Çingili (Çingilli/Çingiri) şeklinde yaptıkları telaffuz büyük ihtimalle Kitreli köyünün kaynaklarda geçen ilk ismidir.

Bugün Çingili Dede'nin mezarı olarak bilinen yapının Kutlu Hoca Zaviyesi olduğu düşünülmektedir.

³⁵ Akif Dündar, Niğde ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 2001, s. 108-109. (Akif Dündar tarafından hazırlanan tezi kaynak olarak kullandığım bu hikâyeler Kitreli köyü ahalisinden Arif Seyrek ile 6 Kasım 2015 tarihinde yaptığım görüşmede de anlatılmaktadır (Arif Seyrek, Emekli, 1955 Kitreli Doğumlu).

³⁶ Dündar, *agt*, s. 108-109

³⁷ Dündar, *agt*, s. 108-109

Kaynakça

1. Arşivler

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

BOA DH.MKT. 1936/104, 25/Ş/1309.

BOA, EV. MKT-03225.00035.

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, *387 Numaralı Muhâsebe-i Vilayet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530)*, Ankara 1996.

Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi

Ankara Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, Kuyûd-ı Kadîme Arşivi Kubbe Altında Müdevver, Atık Konya Vakfı, No: 564.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

VGM. Defter No: 03214.00155

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Arşivi

İstanbul Büyük şehir Belediyesi, Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet Yazmaları, Nr. 0-116/1.

Milli Kütüphane

8. Numaralı Niğde Şeriyeye Şicil Defteri.

2. Kitap ve Makaleler

ASKER, Ahmet – YILDIZ, Emrah, “Aşar Vergisi’nin Son Yıllarında Niğde ve Civarındaki Suistimaller Üzerine Bazı Gözlemler”, *Turkish Studies*, 9/7 Spring 2014, s. 177-192.

BARKAN, Ömer Lütfi, “Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I-İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler”, *VD*, II (1942), s. 279-362.

COŞKUN, Fahri, *888/1483 Tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri (Tanıtım, Tahlil ve Metin)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1996.

ÇOŞKUN, Fahri, “888/1483 Tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Defteri”, *Vakıflar Dergisi*, 33 (Haziran 2010), s. 15-52.

Dahiliye Vekaleti Mahalli İdareler Umum Müdürlüğü, *Köylerimiz*, İstanbul 1933.

DÜNDAR, Akif, Niğde ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 2001.

Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tanci, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, çev. A. Sait Aykut, I-II, İstanbul 2000.

ERDOĞDU, M. Akif, “Karaman Vilayeti Zaviyeleri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, IX (1994), s. 89-158.

ERDOĞRU, M. Akif, “Murad Çelebi Defteri: 1483 Yılında Karaman Vilâyetinde Vakıflar-I”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XVIII/1 (Temmuz 2003), s. 119-160.

ERTUĞRUL, Ali, *Niğdeli Kadı Ahmed’in El-Veledü’s-Şefik Ve’l-Hâfidü’l-Halik’ı (Anadolu Selçuklularına Dair Bir Kaynak) Cilt I (İnceleme-Tercüme)*, Türk Tarih Kurumu Ankara 2015.

Halil Edhem, *Köylerimiz*, Hilal Matbaası, İstanbul 1928.

Halil Edhem, *Niğde Kılavuzu*, İstanbul 1936.

KIZGIN, Selim, 8. Numaralı Niğde Şeriyeye Şicil Defteri H. 1312/M. 1894, Yüzüncüyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Van 2008.

Konya Vilayet Salnamesi, H.1332, Cihan Matbaası, İstanbul 1332.

OCAK, Ahmet Yaşar, “Zaviyeler”, *VD*, XII (1978), s. 247-279.

OCAK, Ahmet Yaşar–FARUKİ, S., “Zâviye”, *İA*, XIII (1997), s. 468-476.

OFLAZ, Mustafa, “Niğde”, *DİA*, XXXIII (2007), s. 92-95.

ORAL, M. Zeki, “Niğde Tarihi: Niğde'nin İlhanilere Geçmesi”, *Akpınar*, I/5 (1934), s. 13-16.

ÖZKARCI, Mehmet, *Niğde'de Türk Mimarisi*, TTK, Ankara 2001.

TANMAN, M. Baha– PARLAK, Sevgi, “Tekke”, *DİA*, Cilt 40, s. 370-371.

TEKİNDAĞ, M. C. Şehabeddin, *Karaman Beyliği 13-15 inci Asırda Cenubî Anadolu Tarihine Aid Tetkik*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1947.

UZLUK, Feridun Nâfiz, *Fatih Devrinde Karaman Eyâleti Vakıfları Fihristi*, Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı, Ankara 1958.

ÜNAL, Tahsin, *Karamanoğulları Tarihi*, Arı Basımevi, Konya 1986.

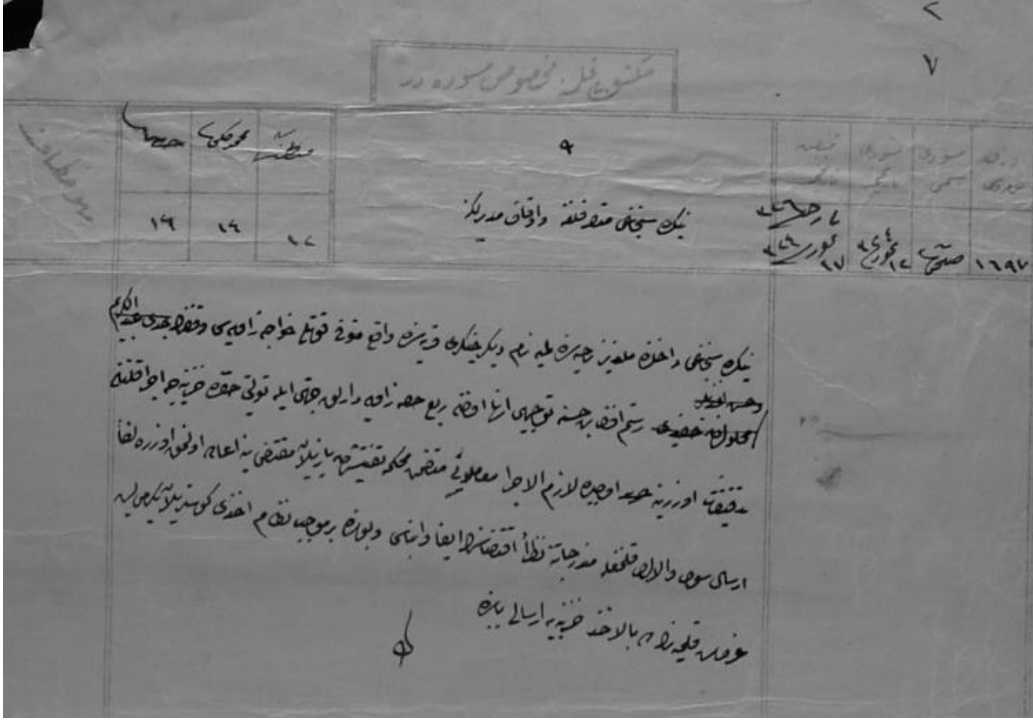
Kaynak Kişi

Arif Seyrek, Emekli, 1955 Kitreli Doğumlu.

EKLER

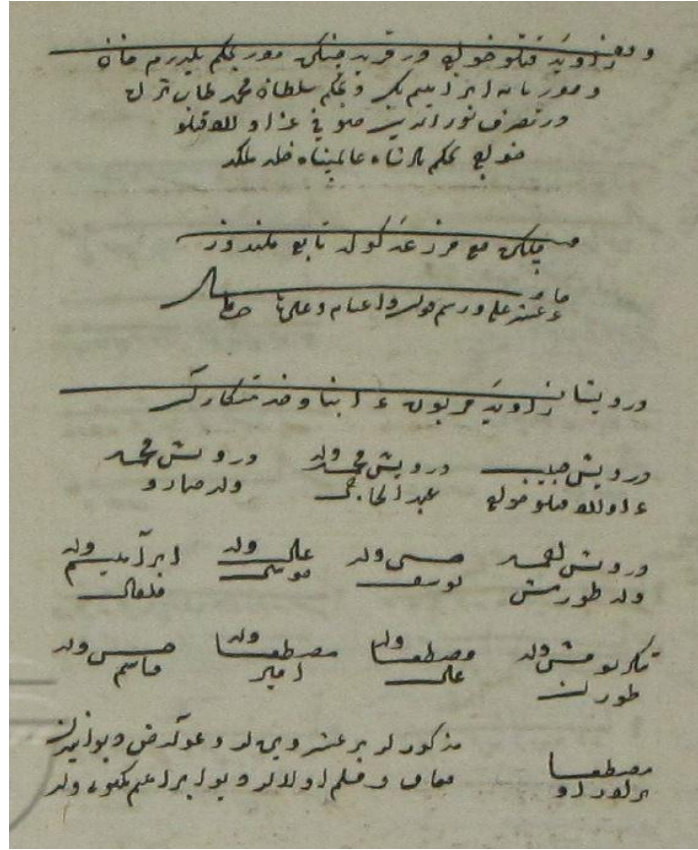
و قسود ر نونو فو ل و ر و پ د ر جشکر حکم با بز بد خا
و ا ر ص م ب ک م و ر
جشکر مال ملند و س
عمر

Ek 1: H. 881/1476 Senesi Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri*.

Ek 2: (BOA, EV. MKT-03225.00035)

* Vakf-ı Zâviye-i Kutlu Hoca der-karye-i Çengere be-hükmi-i Bâyezîd Han ve İbrahim Bey Mükerrer An-Karye-i Çengere tâbi-i Melendus Hasıl-ı Öşr 500 (TK 564, s. 65.a ; Feridun Nâfiz Uzluk, *Fatih Devrinde Karaman Eyaleti Vakıfları Fihristi*, Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı, Ankara 1958, s. 51).

Ek 3: H.888/M.1483 Karaman Eyaleti Vakıf Defteri*

* Vakf-ı Zâviye-i Kutlu Hoca der-karye-i Çengere mukarrer be-hük-m-i Yıldırım Hân ve mukarrernâme-i İbrahim Bey ve be-hük-m-i Sultân Mehmed tâbe serâhu der-tasarraf-ı Nüreddin Sofu an-evlâd-ı Kutlu Hoca be-hük-m-i pâdişah-ı âlem penâh hullide mülkühû Karye-i Çengere ma'a mezra'a-i Göle tâbi Melenduz hâsıl an öşr-i galle ve resmi kovan ve ağnâm ve gayrihâ 500

Dervişan-ı zâviye-i mezbure an-ebnâ ve hizmetkârân

Derviş Habîb an-Evlâd-ı Kutlu Hoca

Derviş Habîb an evlâd-ı Abdül'l-Hacı

Derviş Mehmed veled-i Saru

Derviş Mermed veled-i Turmuş/Durmuş

Hüseyin veled-i Yusuf

Ali Veled-i Müsa

İbrâhim veled-i Kaftal

Tanrıvermiş veled-i Turan

Mustafa veled-i Ali

Mustafa veled-i Emir

Hasan veled-i Kasım

Mustafa biraderi O

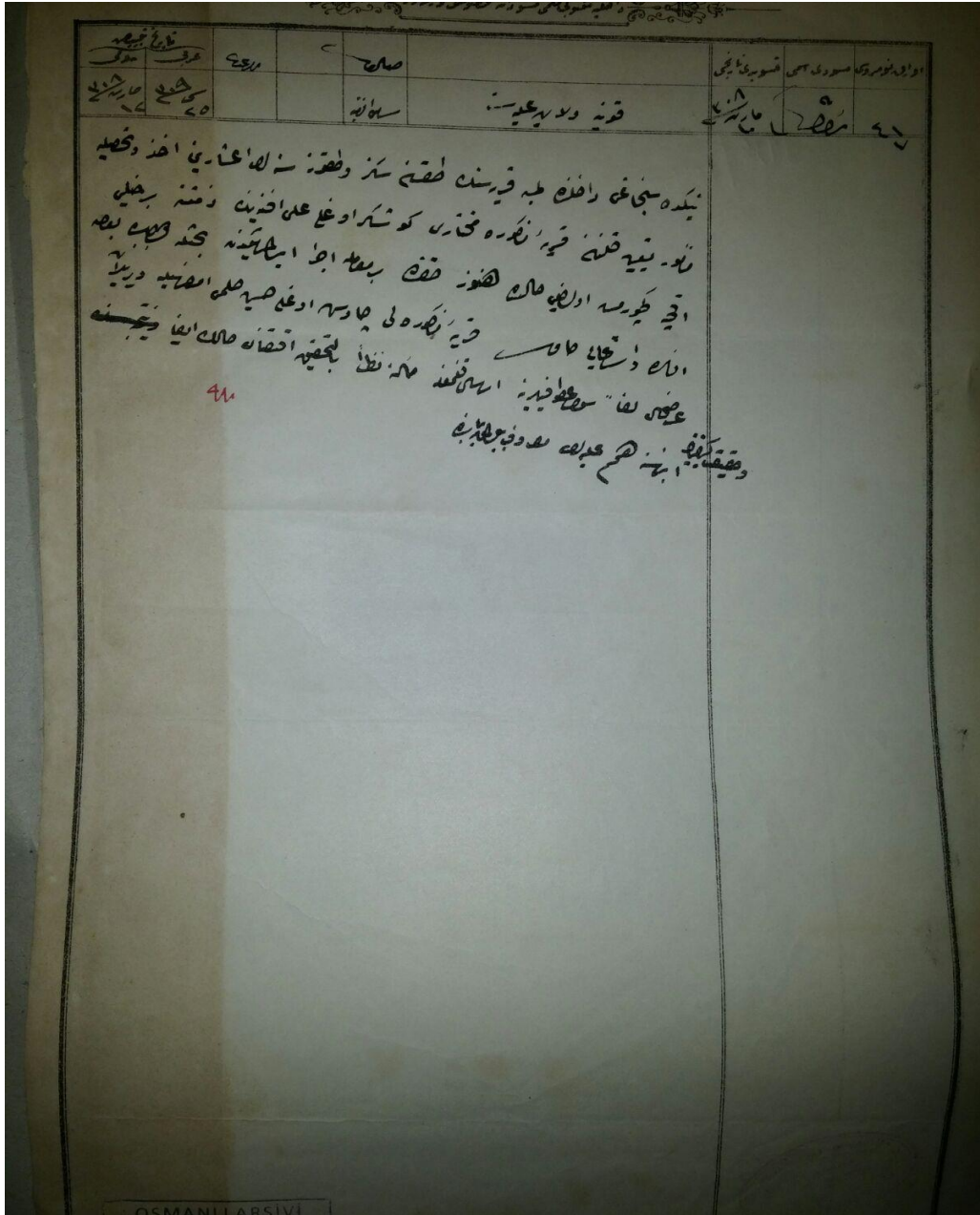
Mezkûrlar bir öşr vereler ve avarız-ı divanıden muaf ve müsellemler olalar deyü İbrahim mektubu var (İstanbul Büyük şehir Belediyesi, Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet Yazmaları, Nr. 0-116/1, s. 98a; Fahri Coşkun, 888/1483 Tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri (Tanıtım, Tahlil ve Metin), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1996, s. 150-151. Fahri Coşkun, "888/1483 Tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Defteri", Vakıflar Dergisi, 33 (Haziran 2010), s. 46; M. Akif Erdoğan, "Murad Çelebi Defteri: 1483 Yılında Karaman Vilâyetinde Vakıflar-ı", Tarih İncelemeleri Dergisi, XVIII/1 (Temmuz 2003), s. 150-151)

در دولت مکتبه عوم داعی کتبه لبر که
 نظاره اوقاف هلیله مدخلانیه سحره اوقافیه مدینه نیکه فراسنده نام دیگر ضایعه فریبده اوقاف قرین فرام زاورسی و صفت و وظیفه معینه
 بروج مشروطیت زاویه دار لعه و تویست جلاله شرفه عبد الکریم به خلیف نام مطور ساجده صفر فکرا نام ختم مورخ و وجد و بالاک
 طغزان غرابه زبده و موشخ بر فطم بارت سرفعالیه به اعلی مشرف اولاد عبد الکریم به خلیف مدینه نیکه و نیک نفسی ما مور لفته به در براه
 محض و مهور و مهوره کنیه بر صده سده که سز دیکم و جزای دره سی عبد الکریم به خلیف نام که عهد و عهد و اولاد با با یک حیره سده لوجه
 اولفشریه بابی منوره مدرف و نفا ادرل به حار و خدمت لارسی محموله و موطر قلعه زاویه مذکوره البوم موجود و مهور و مهور
 اوقافیک برده مشروطیت تویست و ایدم دار لوه جبر نازند اخصاره نور لیل تمام انصافه و اولاد لیل مولا له برده اولوب ایز و ایز لیل
 سکر نوز و نوز بنیم شهر ذوقا بنده و آهوز مار خلیف بر فطم انقبه معلول به نظر قوی وقف مذکور شهر و لیل لیل اولاد
 اولاد مذکوره سر روطه اولی اوزره نظرف اولاد کلان سالیان صورت شغله مهوری حاسین رذبت بهیچیکه اعلی اولوب
 اوقاف سیر لکنند مایه کار فاده و بیاه و زاویه مذکوره البوم موجود و مهور و مهوره ایقان و وظیفه اید لیل محله نوبعمه لیل سده
 مهوره محلی سرع مثال عضوره و نظیره صا کده عدتم مذکوره اوقاف مهوری رفصا و عمر لطف احدی لیل حله الف
 اخصا و کتبه اوقاف کاتبین ایوب جبرن اخصه ای ایه احمد انصا حظه اولدم صا کده با عطره ای باب و موقدره

در استدیه حکم شرعی لاقین اولرفنی بقید مورس السهر رفعت اشدی کلنده قیر و تذکره ایوب مدینه
 مذکوره حکومت قورنا غنده واقع کلله باینه مقومه دائره سنه پنجمین اوقاف و مقوده محلی شریف
 مقابعت انما شرعه کلده علی وقوعه انها و تقریر ابدین تسجد و با لاسناس مقور
 عالی مدینه اهدام اولدی خبر اخی البوم الرابع عشر من شهر رجب الف و سنه عشرین
 وملت ماشه والفظ

Ek 4: 8. Numaralı Niğde Şeriyeye Şicil Defteri*

* Milli Kütüphane, 8. Numaralı Niğde Şeriyeye Şicil Defteri, s. 84-85.

Ek 5: (BOA DH.MKT. 1936/104, 25/Ş/1309)

مکتوب قلم مخصوص مسوده در

سورط	بند		موضوع	تاریخ	شماره	مورد	نوع
	بند	موضوع					
صاری	۲۸	۲۰	قانون و رویه مجلس شورای اسلامی	۱۳۰۵	۷	مجلس	قانون
<p>استفسار از هیئت وزیران در خصوص نحوه رسیدگی به درخواستهای مردمی و نحوه رسیدگی به شکایات مردمی و نحوه رسیدگی به شکایات مردمی و نحوه رسیدگی به شکایات مردمی</p>				<p>در خصوص نحوه رسیدگی به شکایات مردمی و نحوه رسیدگی به شکایات مردمی و نحوه رسیدگی به شکایات مردمی و نحوه رسیدگی به شکایات مردمی</p>			

EV.MKT 3214/113

EV.MKT 03214

Ek 6: (VGM.Defter-03214.00155)

Resim 1: Kutlu Hoca Zaviyesi (Çingili Dede)

Resim 2: Kutlu Hoca Zaviyesi (Çingili Dede)

Resim 3: Kutlu Hoca Zaviyesi (Çingili Dede)

Resim 4: Kutlu Hoca Zaviyesi (Çingili Dede)